

УДК 099:811.161.2'36:027.7(477.74-21)“1818/1922”

О. Л. Ляшенко,

провідний бібліотекар Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, Одеса, 65082, Україна
тел. (0482) 34 80 11

РІДКІСНІ ВИДАННЯ ГРАМАТИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗІБРАННІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

У статті подано характеристику українських граматики, виданих у період з 1818 по 1922 р. Наводяться біографічні відомості щодо укладачів, а також коротка історія побутування примірників видань. Додається бібліографічний список граматики української мови, що зберігаються у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Ключові слова: україністика, граматики української мови, О. Павловський, М. Лучкай, П. Дячан, М. Осадца, А. Кримський, Г. Шерстюк, І. Свенціцький, В. Сімович, А. Волошин, В. Мурський.

Перші граматики нової української літературної мови – видання високої суспільної, культурної та бібліофільської цінності, що пояснюється цілою низкою суспільно-історичних, політичних та суто внутрішньомовознавчих обставин. До 1917 р. ці книги виходили як граматики мови «бездержавного» народу, мови без офіційного статусу мови; окрім того їх укладачі стикалися з проблемами незгодування правописних норм. Осібною проблемою виступала консервативність граматичної системи літературної мови у свідомості її носіїв, що подекуди ускладнювала засвоєння літературною нормою народорозмовних елементів, чого вимагав час та нові тенденції розвитку національних мов. У період після 1917 р. граматики української мови часто виходили у вигляді підручників, на неякісному папері та скромними накладками, що ускладнило процес їх збереження в належному стані до наших днів. У фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова було виявлено 34 граматики нової української літературної мови [див. Дод.]: від «*Граматики малоросійського нареччя...*» Олексія Павловського 1818 р. до «*Початкової граматики української мови*» Олени Курило 1922 р., огляд яких представлений у цій статті. Граматики наведено в хронологічному порядку видання.

У зібранні університетської бібліотеки зберігається перша граматика нової української літературної мови – «*Грамматика малоросійського нареччя...*» Олексія Павловського (бл. 1773 – після 1822), видана 1818 р. в Санкт-Петербурзі в приватній друкарні В. О. Плавильщикова [Дод.: 17]. Перший примірник «*Граматики...*» О. Павловського надійшов до бібліотеки Рішельєвського ліцею, звідки й перейшов до університетського зібрання. Другий примірник зберігається у Воронцовському фонді Наукової бібліотеки. Майбутній видавець «*Граматики...*» Василь Плавильщиков виріс у Москві, переїхавши до Петербургу наприкінці 90-х років XVIII ст. Там він відкрив книжкову торгівлю й орендував спочатку губернську, а згодом театральну типографію, поступово розгорнувши значне для свого

часу книготоргове та видавниче підприємство. У період з 1807 до 1823 р. в його типографії було надруковано 227 книг [див. докладніше 17, с. 158].

Ровесниця «Енеїди» І. Котляревського¹, праця О. Павловського була єдиною українською граматикою, що вийшла на території Російської імперії аж до революційних подій 1905-1907 рр. Граматичні погляди О. Павловського, висловленні в його «Граматиці...» та «Прибавленіях к грамматике малоросійскаго наречія»², досліджувалися та розроблялися багатьма вченими [див. напр. 9, 21, 26, 35 тощо]. Зважаючи на це, лише коротко зупинимось на характеристиці основних елементів структури твору.

Композиція «Граматики ...» не є традиційною (традиційним вважається поділ на чотири частини) [6, с. 166]. Робота О. Павловського складається з двох частин:

1. Граматична: перший розділ – фонетичний (розглядається кількість літер, вимова звуків); другий – морфологічний (досліджуються іменник, займенник, дієслово, прикметник, інші частини мови).

2. Лексико-фольклорна: у першому розділі порушується питання віршування та писання українською мовою, у другому подано «Краткій малоросійській словарь», третій містить «Фразы, пословицы и приговорки малоросійськіє», четвертий – текст пісні «Гомін, гомін по діброві» та поему «Вакула Чмырь», п'ятий складається із загальних зауважень (автор розкриває питання естетичної оцінки мови; говорить про нову і запозичену лексику; жартівливі звороти; слова, що дуже вдало характеризують речі) [6, с. 167].

Щодо першої частини, у цій порівняльній праці вперше була подана граматична характеристика української мови в її найістотніших рисах у морфології та фонетиці. Це підтверджують слова П. П. Плюща, який говорить, що «в двох названих розділах ідеться не про систематичну і вичерпну характеристику фонетики і морфології української мови, а у згоді з темою праці в ній висвітлюються лише ті звуки та форми української мови, які відрізняють її від мови російської» [28, с. 280]. М. А. Жовтобрюх зазначає, що «Грамматика» «сприяла створенню в українській літературній мові єдиних фонологічних норм» [14, с. 54]. Важливо і те, що О. Павловський уперше в мовознавстві запропонував вживати фонетичний принцип правопису: «Я намерен все слова малоросійския писать точно теми буквами, какими оне там произносятся» [Дод.: 17, с. 4].

У подальшому впродовж ХІХ ст. українські граматика виходили на території Австро-Угорської імперії. Авторами цих граматик були здебільшого священики: Іван Могильницький, Михайло Лучкай, Михайло Осадца, Йосип Левицький³, Пилип Дячан та ін.

Першою друкованою західноукраїнською граматикою⁴, що містила відомості про літературну українську мову на народнорозмовній основі, була латиномовна «Грамматика слов'яно-руська...» Михайла Лучкая-Попа (1789-1843). Видання побачило світ у 1830 р. в Буді в типографії Пештинського Королівського університету [Дод.: 31].

Докладну біографію о. Михайла Лучкая подає у передмові до українського перекладу «Граматики...» один з його авторів М. П. Лизанець⁵. Що ж до подробиць історії видання книги, то відомо, що 17 червня 1829 р. на прохання герцога Карла Людовіка Бурбона, який, претендуючи на грецький престол, хотів завести в себе церкву грецького обряду, за рекомендацією єпископа О. Повчія⁶ М. Лучкай виїжджає в Італію до м. Луки [22, с. 53]. У листах до друзів він пише про те, що має багато вільного часу, який використовує для наукової роботи, щоб «підняти честь

свого народу». Саме там М. Лучкай завершив роботу над своєю «Граматиною...». У грудні 1830 р. книга побачила світ, однак замовлень на неї було небагато: О. Повчій написав відкритого листа до духовенства з проханням придбати «Граматику...». Та й після цього кількість замовлень була дуже малою, тому «М. Лучкай давав свою граматику безплатно всім, хто її від нього просив» [21, с. 7-8].

«Граматику...» М. Лучкая цінна для українського мовознавства і славистики з огляду на цілу низку причин. Вона являє собою порівняльну граматику церковнослов'янської мови з тогочасними говірками Закарпаття, є першою спробою дати науковий опис цим говіркам, а також містить вперше опубліковані зразки усної народної творчості закарпатців. Відомі слависти – Б. Копітар, Я. Коллар, П. Й. Шафарик, Ф. Міклошич – у своїх дослідженнях посилаються на працю М. Лучкая⁷ [21, с. 32-33].

На палітурці бібліотечного примірника «Граматики...» М. Лучкая розміщено власницький запис: «А. Кочубинский от о. Величковского ... 24 марта 1874». До університетської бібліотеки книга надійшла в складі дару професора Новоросійського університету, відомого російського та українського слависта, дослідника слов'янських старожитностей, мов та діалектів, культури та етнографії слов'ян Олександра Олександровича Кочубинського [див. докладніше 7, с. 99].

На особливу увагу заслуговує «Граматику російського язика...» Михайла Осадци (1836-1865) – перший офіційний шкільний підручник української мови в галицьких гімназіях [Дод.: 15, 16]. Михайло Осадца був мовознавцем школи Міклошича⁸, викладав у Львові. У своїй «Граматиці ...» автор послуговується етимологічним правописом, але в оперті на народну мову Галичини. «Граматику ...» Осадци виходила в 1863, 1865 і після смерті автора – 1876 р. У передмові до другого видання автор формулює своє провідне завдання наступним чином: «... дякуючи всім тим, которі мені до сего изданя уваги свої уділити були ласкаві, препоручаю сей овоч труду мого чесним родимцям, і тішити мя буде, еслі він ко успіваю науки матернего язика гдещо причинит ся» [Дод.: 15].

Схвально про правописні засади «Граматики...» Осадци відгукується І. Франко в листі до М. Драгоманова, де йдеться про наміри видати твори Е. Золя українською: «Друге питання, котре для Вас буде видаватися, певно, ще смішніше та пустіше, а у нас може статися каменем преткновения, се язик і правопись. Щодо язика, то, думаю, згодитесь і самі, що будем передовсім старатися переводити галицьким народним язиком, котрий, конечно, і в Україні нікому не зробить великих трудностей при читанні. Но головне діло – правопись! Писати какографією «Слова» й самим не хочеться, а напиши фонетикою, ніхто не читатиме. Остається правопись Осадці і «Просвіти» [34, с. 59].

Цікавою є «Методична граматику язика мало-руского...» маловідомого мовознавця Пилипа Дячана, видана у Львові в 1865 р. [Дод.: 4]. Автора дуже хвилювало те, як сприйме освічений читач його роботу – в передмові до видання він зазначає: «На кінець поручаючи методичну граматику ласкавим поглядам шановних земляків повідомляю, що від сприйняття цієї праці буде залежати вихід малої граматики малоруської мови, яку я з Божою допомогою і при доброму здоров'ї скоро збираюся видати» [Дод.: 4, с. 3]. Невідомо, яка доля спіткала вже існуючий, вочевидь, рукопис мовознавчої розвідки, однак друком він так і не вийшов.

Біографічні відомості про о. П. Дячана досить скромні та скупі. Відомо, що в 1861 р. він був учителем у гімназії в Бережанах. Сучасники пам'ятають його як «... здібного і трохи зарозумілого», окрім того він «мав марку ворога поляків, але

і русинів не протегував». В останньому однак він був звинувачений одним з гімназистів: хлопчик, ображений тим, що його запитують на уроці два дні поспіль, прямо звинуватив його в особливому ставленні до учнів-українців на уроці. Як зазначає сучасник, «непорозуміння з цього приводу, тривали до кінця шкільного року» [1, с. 63]. Зі спогадів іншого сучасника – Т. Лебединцева – можна зробити висновок, що П. Дячан був знавцем грецької мови, оскільки викладав її в гімназії в Холмі. Тут же Т. Лебединцев зазначає, що о. Пилипа дуже шанував митрополит Галицький та архієпископ Львівський Спиридон Литвинович [36, с. 3].

До університетської бібліотеки примірник *«Методичної граматики язика мало-руського...»* П. Дячана потрапив у складі дару відомого українського мовознавця Артема Амвросійовича Москаленка (1901-1980) – автора численних праць з історії української мови, діалектології, історії мовознавства, сучасної української літературної мови, лексикології тощо, про що свідчить власницький запис на титульному аркуші примірника.

Як вже зазначалося, після революційних подій 1905 р. з'являється кілька граматики української мови шкільного типу в Східній Україні, проте використовувалися вони лише для домашнього навчання і самоосвіти, оскільки українських шкіл на території Російської імперії не існувало. У цей же період виходить і *«Украинская грамматика»* (1907-1908) відомого мовознавця Агатангела Кримського [Дод.: 8]. Вона адресувалася учням старших класів гімназій та семінарій Придніпров'я, але насправді другий випуск першого тому *«Украинской грамматики...»* – це науководослідна праця з української історичної фонетики, написана на великому фактичному матеріалі, вибраному з багатьох давньоруських і староукраїнських пам'яток. Шостий випуск першого тому, присвячений морфології, є фактично навчальним посібником [23, с. 177]. Видання перервалося на першому випуску другого тому. Тим не менш, на основі наведених досліджень пам'яток Руси-України вчений переконливо довів консервативність української мови в галузі морфології та показав, що типові граматичні форми вже існували на початку доби літописання: «Мова Наддніпрянщини та Червоної Руси XI віку – це цілком рельєфна, повно означена, яскраво індивідуальна одиниця, і в ній легко можна пізнати предка сьогочасної малоруської мови» [Дод.: 8, вип. 2, с. 9].

У 1913 р. в Києві вийшла *«Української граматики...»* для шкільного вжитку Григорія Пилиповича Шерстюка (1882-1911) – українського педагога, організатора перших на Наддніпрянщині українського педагогічного видавництва *«Український учитель»* та українського педагогічного журналу *«Світло»* [див. Дод.: 27-29]. С. Єфремов написав про нього: «Дитина села, він органічно зв'язаний був з українством і поза межами українського руху просто не можна було собі уявити цю кремезну, спокійну, розсудливу в практичних питаннях і палку в почуваннях постать. Українство було його життям... В школі, в учительській семінарії він був ватажком і вчителем українства для своїх товаришів; на селі під його впливом всі більш тямущі люди поробились свідомими українцями; в житті рідко хто з стрічних людей міг не піддатися впливові цієї надзвичайно переконаної й свідомої в українстві людини» [13, с. 4].

У передмові до *«Української граматики...»* автор говорить про проблеми, що постають перед розробниками науки про граматику, а однією з найголовніших визначає відсутність загальноприйнятої термінології: «Найбільш болюче місце в нашій граматичній літературі – термінологія... Мені не раз траплялося чути таке питання: що би ми робили, коли б нам дозволили українську школу й якої терміно-

логії би трималися? ... Коли назріє потреба негайно встановити одну граматичну термінологію, то це буде легко впорядкувати, скликавши з'їзд філологів, які б установили одну термінологію і один правопис, а поки що кожен автор граматики буде вживати тієї термінології, що здається йому ... більш влучною» [Дод.: 29, с. 3-4]. Вчений зазначає, що під час роботи над *«Українською граматиною...»* орієнтувався на праці В. П. Науменка, А. Ю. Кримського, О. Поповича та П. Ф. Залозного.

Перша частина підручника охоплює 5 розділів: «Речення», «Слово», «Склад», «Звук і буква», «Частини мови». Кожний поділено на параграфи, які складаються з викладу теоретичного матеріалу, пояснювальних прикладів та вправи для засвоєння. Звертає на себе увагу значна кількість таблиць з прикладами відмінювання, що полегшувало сприйняття матеріалу. Завершується книжка коротким правописним словником. Другу частину підручника (вона має підзаголовок «Складня») присвячено синтаксису. Її побудовано за таким же планом викладу. Речення для прикладів та вправ Григорій Пилипович узяв переважно з фольклору і творів українських письменників, зазначивши при цьому в кожному разі авторство. Це вигідно відрізняло *«Українську граматику для школи»* від тогочасних аналогічних російських підручників, де наводилися штучні, спеціально підігнані під правила речення [35, с. 465].

Бібліотечний примірник *«Української граматики...»* Г. Шерстюка містить штамп: «Черновецький український військовий клуб Братерство рівність свобода» і «Українська народня книгозбірня в Чернівцях». Український військовий клуб у Чернівцях почав діяти навесні 1917 р. [26, с. 75]. Він зайняв приміщення Народного дому та заснував Українську книгарню в Ринку, яка досить жваво торгувала місцевими й київськими виданнями [10, с. 403]. 9 червня 1918 р. зборами однойменного товариства було вирішено створити першу загальнодоступну українську бібліотеку на Буковині – «Українську народну книгозбірню». Зібрання поповнювалося надзвичайно активно – станом на 26 липня 1918 р. воно налічувало 3000 томів [11, с. 140]. Одним з найщедріших дародавців цієї бібліотеки стало кероване Костем Радишем (1891-1944) товариство «Союз», подарувавши розміщеній у Народному домі «Українській народній книгозбірні» 700 українських видань [28, с. 18].

З 1917 року (період гетьманату) приватне Товариство шкільної освіти розпочинає видання шкільних підручників, у яких дослідники опрацьовують граматичну систему мови. На Наддніпрянській Україні виходить *«Початковий курс української мови»* О. Курило (його перевидавали десятки разів), *«Короткий нарис української мови»* О. Синявського. Паралельно функціонує і граматика Є. Тимченка. У Західній Україні видають (і перевидають) *«Методичну граматику руської мови»* В. Коцовського та І. Огоновського (найповніша з усіх українських граматик, хоча й надрукована ще етимологічним правописом), *«Руску граматику»* С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера⁹ (мала чотири видання і тривалий час була посібником з української мови в середніх школах Галичини та Буковини) [23, с. 178].

Про труднощі у навчанні української мови йдеться у передмові до *«Основ науки про мову українську»* Іларіона Свенціцького (1876-1956) [17, № 28]: «Матеріалом на цю книжку послужили лекції про українську мову, читані слухачам повітових учительських курсів в квітні та червні р. 1917-го у Києві, Лохвиці, Гадячі та Борзні. Бажання лектора було – дати ті основні відомості про українську мову, без яких не легко зрозуміти багато явищ і особливостей граматики української, та на основі яких навчання граматики української мови може стати, як для вчителя, так і для

учня повним живого інтересу предметом. Позаяк, однак, авторові довелося скласти ці лекції в тяжких обставинах воєнного часу, без помочі книгозбірень українознавства, та без власних матеріалів до історії і діалектології української мови, то ця книжечка виповнить своє завдання, коли вона стане за огляд (конспект) вибраних питань з української граматики та науки про українську мову» [Дод.: 19, с. 3].

Окрім перерахованих проблем, автору, як і іншим його сучасникам-україністам, доводиться стикатися з труднощами іншого характеру – невизначеність мовознавчої термінології, нерегулярність правописної системи. «Завдання звичайного письма – з поміччю необхідно потрібного (мінімального) числа знаків передати основні звуки живої, прийнятої всім письменством мови», – формулює у своєму посібнику вчений [Дод.: 19, с. 38]. Часткове виконання цього завдання, коли йдеться про правопис запозичених слів, він бачить наступним чином: «Чужі слова в книжковій передачі повинні відповідати своєму культурно-національному походженню. Що до своїх власних слів, то дух мови і дійсна потреба – будуть найкращими покажчиками, якого саме слова належить вжити – чи книжкового в етимологічно-фонетичній одежі, чи простонародного говірного в чисто-фонетичнім виді. Отже будемо писати всюди: *доктор, електрика, ігумен* – крім випадків, коли нам треба буде передати говірні – *люнтрика, гумен, дохтір*» [Дод.: 19, с. 40].

Прагнення українців, особливо селянства, вчитися рідною мовою відповідно викликало необхідність у підручниках. Видавнича галузь новоствореної держави наповнила книжковий ринок граматики українською і російською мовами. Цінними виданнями 1917-1922 рр. були граматики, укладені Б. Грінченком, С. Черкасенком, Т. Лубенцем, В. Сімовичем, М. Бальченком, С. Любичем.

Проблеми, пов'язані з підготовкою та випуском підручників, порушувалися в численних газетних публікаціях. Доречно зазначити, що кожна третя з тих, що стосувалась видавничої справи, присвячувалась саме цій проблемі. Найпоширенішими були матеріали про підготовку нових підручників, допоміжної літератури. Видавництва регулярно повідомляли про випуск шкільної літератури з арифметики, української мови, географії тощо. Саме її недостатність й гальмувала процес освіти, особливо серед селянства [3, с. 27].

На особливу увагу заслуговує видана в Раштаті «*Практична граматика української мови*» Василя Сімовича (1880-1944)¹⁰, що відіграла значну роль у стандартизації літературної мови та формуванні національної граматичної термінології [Дод.: 22]. Втім сам дослідник твердив, що «ця граматика *ненаукова*. Не такі часи, щоб можна собі сісти спокійно, обікласти ся зі всіх боків матеріалами та списувати з них книжку. І де їх набрати, тих матеріалів? Що було в голові, те стягнуто на папір. А коли можна було де дістати таку книжку, щоб на неї покласти ся та списати з неї приклади, то я це зробив. За те, що списав із пам'яті, не ручу, чи воно списане вірно. Колись, буде можна перевірити й переправити» [Дод.: 22, с. 3]. У тогочасному «Віснику політики, літератури й життя» (1918) про граматику В. Сімовича написано: «Читаючи її, радієш душею, що ось-то, нарешті, маємо ми достойний образ нашої прегарної мови, – не якоїсь калічі й покручу, а запашного квіту Наддніпрянщини! Як у чистім дзеркалі, так у граматиці д-ра Сімовича відбивається сей наш яскравий, променистий квіт!» [2, с. 71].

Укладач наступного навчального посібника – «*Початок*» – Степан Черкасенко (1876-1940) – український письменник, вчитель за освітою. Його посібник складається із двох частин [Дод.: 26]. Перша подає українську абетку, правопис написання великих і малих букв та невеличкі тексти для кращого засвоєння правил. Друга

частина – початкова читанка, до якої увійшли розділи «Діти», «Живі створіння й рослини», «Родина й школа», в кожному з яких наводяться невеликі тексти, пересипані загадками, приказками та народними спостереженнями, що уводять дитину в світ природи, родини та навколишнього світу. Привертають увагу також ілюстрації до тексту, виконані відомим українським художником І. Бурячком. Дівчатка та хлопчики, дідуся, бабусі в українських строях, картинки знайомого побуту – все це сприяло кращому засвоєнню матеріалу, розвиваючи уяву дитини та її зорову пам'ять. Видано посібник накладом 130 000 примірників [31, с. 40-41].

Не припинялася мовознавча діяльність і на Закарпатті. Тут автором граматики, читанок та інших підручників для народних шкіл був о. Августин Волошин (1874-1945) – людина, з ім'ям якої цілковито пов'язана історія Закарпаття перших чотирьох десятиліть ХХ ст.¹¹ Племянниця А. Волошина Емілія Дутка у своїх спогадах зазначає: «Що торкається шкільництва, о. А. Волошин найважливішою справою вважав дати дітям відповідні підручники. Сам був автором багатьох. Як я поступила в школу, від початкової школи аж до закінчення університетського навчання, вчилася з його підручників» [12, с. 78-79].

Створюючи свою граматику руської (малоруської) мови, А. Волошин широко використовував граматики та інші мовознавчі дослідження своїх попередників – М. Лучкая, Л. Чопея, О. Митрака, М. Врабеля та ін. [Дод.: 1]. Характерним для цих авторів було намагання об'єднати в одне ціле церковнослов'янську, російську та руську мову, що робило мову їх грамастик штучною та макаронічною. Однак у подальших виданнях своєї граматики (а у фондах університетської бібліотеки зберігається третє видання 1919 р.) автор намагається зробити її придатнішою для вивчення живої народної мови. Найдосконалішим вважається шосте перевидання «Методичної граматики...» за 1930 р., виправлене, значно збільшене за обсягом та очищене від штучних нашарувань [19, с. 186].

«Методична граматика...» А. Волошина 1919 року була видана ужгородським торгово-видавничим акціонерним товариством «Унію». «Унію» було створене А. Волошином та його однодумцями на базі реорганізованого культурно-освітнього товариства св. Василя Великого¹². Новостворене товариство «Унію» підняло культурно-освітню роботу на новий рівень, хоча це було нелегкою справою для його членів, зважаючи на тиск уряду та непросту фінансову ситуацію. У своїх «Споминах» А. Волошин відзначає: «Товариство “Унію” в первих роках не много заробляло, ібо от державних або городських інституцій роботи ізовсім не діставало, а із книг своїх, молитвенников і учебников, у котрі капітал свій і позичені гроші інвестувало, лиш в дальших роках мало заробку. Єднако діло ішло все дальше вперед. Члени управи, директори друкарні, редактори газет і календаря, автори книг – всі, всі працювали майже цілком безплатно для того, щоби подати інституції основи для ліпшої будучности» [5, с. 14]. Зрештою, навіть у скрутні роки Першої світової війни товариство вимушено згоргло роботу, але повністю не припиняло її [19, с. 201].

На особливу увагу заслуговує «Коротка граматика української мови ...» Володимира Мурського – підручник української мови, надрукований в Одесі в славетній друкарні Ю. І. Фесенка [18, № 70]. Як слушно зауважує Г. В. Закіпна, внесок Фесенка в українське книговидавництво в Одесі важко переоцінити. Простий підрахунок переконливо свідчить, що більшість українських видань в Одесі до 1917 р. вийшла з друкарні Ю. Фесенка [Детальніше про діяльність Ю. І. Фесенка див. 15, 18].

Автор *«Короткої граматики...»* Володимир Мурський (1888-1935) був українським громадським і політичним діячем, журналістом та дипломатом. Народився на Галичині. До початку Першої світової війни працював учителем. У період 1917-1918 рр. активно пропагував національно-державну і культурну політику Української Центральної Ради, редагуючи разом з І. Липою часопис *«Українське слово»* в Одесі, а згодом – очолюючи департамент преси і пропаганди Української Народної Республіки. Пізніше, за доби Директорії УНР, був радником міністерства закордонних справ УНР. Згодом перебував на еміграції в Австрії, Польщі й Туреччині, де був дипломатичним представником Державного центру УНР на еміграції, зав'язуючи контакти з впливовими діячами багатьох країн та інформуючи їх про українську справу. Помер Володимир Мурський у Стамбулі [29, с. 34, 30, 25].

Про роль *«Короткої граматики...»* В. Мурського в навчанні української мови свідчить коротке резюме на звороті титульного аркуша видання: *«Ухвалою Одеської спілки учителів-українців з дня 8 квітня 1918 р. за №139 друге видання цієї граматики рекомендується, як один з найкращих підручників під теперішній час навчання української мови в середніх школах»* [Дод.: 14, с. 2].

Наведені видання перших граматик нової української літературної мови 1818-1922 рр. становлять об'єкт наукового інтересу як для авторів історії українського мовознавства та діалектології, так і для книгознавців, зацікавлених у проблемах вітчизняного книговидавництва. Перспективи вивчення книжкової спадщини України 1798-1923 рр. пов'язані з подальшим опрацюванням названого корпусу видань, а також дослідженням діяльності видавців, бібліофілів, профільних товариств та книгозбірень, у тому числі одеських, що діяли в означених хронологічних межах.

Примітки

¹ За даними, які О. Павловський наводить у *«Прибавленнях к грамматике малороссийскаго наречия...»* (М., 1822), його *«Грамматика...»* була написана за 30 років до виходу друком.

² Відповідь на критичні зауваги Миколи Андрійовича Цертелєва (Цертелі; 1790-1869) – українського та російського фольклориста, одного з перших дослідників і видавців української поетичної народної творчості. Рецензію М. А. Цертелєва було надруковано в 1818 р. в журналі *«Сын Отечества»*.

³ Загальноприйнято вважати Йосипа Левицького (1801-1860) типовим прихильником «язичія». Багато сучасників саркастично відгукувалися про його граматику, зокрема І. Вагилевич у листі до Погодіна писав про неї словами В. Левицького: *«Выдумал себе язык, а потом выдумывает народ, который бы так говорил»*. Не надто схвально її сприйняв і дослідник галицько-українських граматик ХІХ ст. Михайло Возняк [4, с. 92-109]. Однак сучасний мовознавець Міхаель Мозер переконливо доводить думку про те, що не зважаючи на консерватизм у поглядах на правопис, граматист був одним з піонерів побудови «руської» літературної мови на народній основі [див. 24].

⁴ Автором першої граматики української мови в Галичині був Іван Могильницький (1777/1778-1831) – культурно-освітній і церковний діяч, який обстоював ідею самостійності української мови. Однак його праця, поширювана, вочевидь, рукописним способом, була надрукована лише в 1910 р. [див. 32] Незважаючи на це, розвідка І. Могильницького була широко відома серед західноукраїнських вчених-мовознавців [див. детальніше 4, с. 52-79].

⁵ У цьому ж виданні подано повний бібліографічний список творів М. Лучкая [див. 21, с. 34]

⁶ За роботу в Мукачківській єпархії О. Повчій дав М. Лучкаю таку характеристику: *«у всім точний, причетний і вірний і особливої уваги гідний позад свою бездоганну поведінку, розумом вивчений, кроткий та спокійний; у розмові інтелігентний і благий, перехоплений хосенним читанням і урядовими роботами»* [21, с. 7].

⁷ Про неабияку мовознавчу підготовку свідчить цікава знахідка: серед рукописів М. Лучкая знаходилася непересічна розвідка про ефіопські мови. Вона містить алфавіт, числівники, словничок і тексти мовою геез, а також тексти коптською і амхарською мовами з відповідними до них коментарями латинською мовою. До алфавіту мовою геез подано таблицю для порівняння вимови літер з літерами інших мов: арабської, англійської, французької, угорської. Дослідники визнають цю роботу першою спробою вивчення ефіопських мов серед мовознавців України та Росії. Безперечно, цей рукопис М. Лучкая свідчить про широкий діапазон лінгвістичних інтересів і про солідну наукову підготовку автора слов'яно-руської граматики. Стосовно ще однієї лексикографічної розвідки М. Лучкая див. статтю Й. Дзензелівського «Чотиримовний словник М. Лучкая» [9].

⁸ Австрійський та словенський мовознавець Франц Міклошич (1813-1891) вважається засновником школи порівняльно-історичного вивчення граматики слов'янських мов.

⁹ Значення граматики професорів Чернівецького університету С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера, як писала газета «Дело» від 24 лютого 1914 р., прирівнювалося до «явища, грізнішого від історичної Хмельниччини або Мазепинщини». Справа дійшла до того, що російський уряд дипломатичним шляхом протестував проти зміни етимологічного правопису на фонетичний.

¹⁰ Граматика була видана для просвітницької роботи серед російських військовополонених української національності, що перебували в таборі в Раштаті.

¹¹ Цікаво, що дід о. А. Волошина походив з с. Великі Лучки – малої батьківщини першого закарпатського граматаста Михайла Лучкая-Попа.

¹² У середині 90-х років XIX ст. уряд Угорщини вирішив згорнути діяльність цього товариства, що видавало світську та релігійну літературу, підручники для народних шкіл тощо, звинувачуючи його членів у поширенні ідей москвофільства та відсутності затвердженого статусу.

Список використаної літератури

1. Бережанська земля [Текст] : історико-мемуарний збірник / упоряд. В. Лев. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : ком. «Видавництва Бережани», 1970. – 878 с., іл.
2. Білоус М. Василь Сімович (1880-1944) [Текст] : життєписно-бібліографічний нарис / М. Білоус, З. Терлак. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка у Львові, 1995. – 180 с.
3. Васьківська О. Відродження національного книговидання [Текст] / О. Васьківська, А. Шумілова // Вісник книжкової палати. – К., 2011. – № 6. – С. 26-31.
4. Возняк М. Студії над галицько-українськими граматиками XIX в. [Текст] / написав Михайло Возняк // Записки Наукового товариства ім. Шевченка : наук. часопис / під ред. М. Грушевського. – Львів : з друк. НТШ, під зарядом К. Беднарського, 1909. – Т. 91. – С. 33-118.
5. Волошин А. І. Спомини [Текст] / Августин Волошин // Волошин А. І. Вибрані твори / А. І. Волошин ; упоряд., вступ. ст. та прим. О. В. Мишанича. – Ужгород : ВАТ «Вид-во Закарпаття», 2002. – 528 с., іл.
6. Гриценко О. В. Мовознавці про «Граматику» О. Павловського [Текст] / О. Гриценко // Вісник Запорізького національного університету. Сер. : Філологічні науки. – Запоріжжя, 2010. – № 1. – С. 166-172.
7. Дарители Научной библиотеки Одесского (Новороссийского) университета, 1865-1920 [Текст] : материалы к истории Одесского национального университета им. И. И. Мечникова / Одес. нац. ун-т им. И. И. Мечникова, Науч. б-ка ; сост.: Е. В. Бережок, Е. В. Полевщикова, Е. В. Савельева, В. В. Самодурова ; науч. ред. В. А. Смынгына ; библиогр. ред. М. А. Подрезова. – Одесса : Астропринт, 2005. – 422 с.
8. Дзензелівський Й. О. Видатний український філолог [Текст] / Й. О. Дзензелівський // Мовознавство. – К., 1968. – № 6. – С. 43-50.
9. Дзензелівський Й. О. Чотиримовний словник М. Лучкая [Текст] / Й. О. Дзензелівський, Я. І. Штернберг // Дукля : літературно-мистецький та публіцистичний журнал. – Пряшів, 1986. – № 2. – С. 57-62.
10. Добржанський О. В. Бажаємо до України! [Текст] : змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914-1921 рр.) : до 90-річчя Буковинського віча 1918 р. / О. Добржанський, В. Старик. – Одеса : Маяк, 2008. – 1167 с. : фотогр.
11. Добржанський О. Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.) [Текст] : документи і матеріали / О. Добржанський, В. Старик. – Чернівці : Чернів. обл. друк., 2009. – 512 с.

12. *Дутка Е.* Спомини на отця Монс. Августина Волошина [Текст] / написала його племінниця Емілія Дутка, наймолодша донька о. Михаїла Дутки й Елеонори Волошин, рідної сестри о. Августина Волошина // Басараб В. Августин Волошин : нові документи і матеріали про життя і смерть президента Карпатської України / В. Басараб, М. Вегеш, В. Сергійчук. – Ужгород : вид-во УжНУ «Говерла», 2006. – С. 74-81.
13. *Єфремов С.* Душа «Світла» : пам'яті товариша-друга [Текст] / Сергій Єфремов // Світло. – 1911. – Кн. 3. – С. 4.
14. *Жовтобрюх М. А.* Орфографічна система О. П. Павловського [Текст] / М. А. Жовтобрюх // З історії української мови : до 150-річчя «Грамматики» О. Павловського : [зб. ст. / відп. ред. В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 51-66.
15. *Закіпна Г. В.* Перший український друкар Одеси [Текст] / Г. В. Закіпна // Дом князя Гагарина. – Одеса, 2004. – Вип. 3, ч. 1. – С. 131-147.
16. *Здобнов Н. В.* История русской библиографии до начала XX века [Текст] / Н. В. Здобнов. – М. : Гос. изд-во культур.-просвет. лит., 1955. – 607 с.
17. *Іларіон Свенціцький* : біобібліографічний покажчик [Текст] / уклад. Л. Панів. – 2-е вид., допов., розшир. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 678 с., 32 с. : іл., портр.
18. Каталог українських видань одеського друкаря С. І. Фесенка [Текст] / уклад.: Г. В. Закіпна, Т. І. Максимюк. – Одеса : КП «Одеська міська друкарня», колишня типографія С. І. Фесенка, 2005. – 45 с.
19. *Кляп М. І.* Педагогічна спадщина Августина Волошина [Текст] / М. І. Кляп // Вегеш М. М. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України / М. М. Вегеш [та ін.]. – Ужгород : Всеукр. держ. вид-во «Карпати», 2009. – С. 171-288.
20. *Кобилянський Б. В.* Півтораста років першої граматики української літературної мови [Текст] / Б. В. Кобилянський // З історії української мови : до 150-річчя «Грамматики» О. Павловського : [зб. ст. / відп. ред. В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 39-51.
21. *Лизанець П. М.* Михайло Лучкай і його грамика [Текст] / П. М. Лизанець // Лучкай М. Грамика слов'яно-руська / М. Лучкай ; упоряд., передм., прим. та слов. діалект. слів П. М. Лизанця ; пер. з лат. П. М. Лизанця, Ю. М. Сака. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 5-33.
22. *Маковей О.* Три галицькі грамики [Текст] / Осип Маковей // Записки Наукового товариства імені Шевченка у Львові. – Львів, 1903. – Р. 12, т. 51. – С. 1-58.
23. *Микитюк О. Р.* Формування української грамичної термінології [Текст] / О. Р. Микитюк // Дослідження з лексикології і грамики української мови : [зб. наук. пр.] / за ред. проф. А. М. Поповського. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. 10. – С. 176-182.
24. *Мозер М.* Йосиф Левицький як борець за культуру «руської» (української) мови [Текст] / Міхаель Мозер // Софратернітас : ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича / Нац. акад. наук України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; [редкол. : М. Крикун (відп. ред.) [та ін.]. – Львів : Ін-т українознавства, 2006-2007. – С. 447-460. – (Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність ; вип. 15).
25. *Німчук В. В.* «Грамматика» О. Павловського й мовознавчі праці П. Білецького-Носенка [Текст] / В. В. Німчук // З історії української мови : до 150-річчя «Грамматики» О. Павловського : [зб. ст. / відп. ред. В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 77-85.
26. *Пархоменко В. А.* Військова політика Української Центральної Ради очима її сучасників [Текст] / В. А. Пархоменко // Сумський історико-архівний журнал. – Суми, 2011. – № 12/13. – С. 74-79.
27. *Плющ П. П.* Історія української літературної мови [Текст] / П. П. Плющ. – К. : Вища школа, 1971. – 425 с.
28. *Радиш-Старик Л. К.* Радиші. Історія одного шубранецького роду [Текст] / Любомира Радиш-Старик ; упоряд. В. Старик. – Чернівці, 2012. – 120 с.
29. *Стрельський Г.* Діячі України доби національно-визвольних змагань (1917-1920) [Текст] : біографічний словник (М-Н) / Г. Стрельський // Історія в школі. – К., 1998. – № 11. – С. 28-35.
30. *Стрельський Г. В.* Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917-1920 рр.) [Текст] / Г. В. Стрельський ; Дип. акад. України при МЗС України. – К. : [Вид. дім «ДЕМІД»], 2000. – 48 с.
31. *Устіннікова О.* З історії створення видавничого акційного товариства «Час», 1918 рік [Текст] : (за матеріалами спецфонду Книжкової палати України) / О. Устіннікова, П. Сенько // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 10. – С. 39-45.
32. Фільмолгічні праці Івана Могильницького [Текст] / видав Михайло Возняк // Українсько-руський архів / Іст.-фільос. секція Наук. т-ва ім. Шевченка. – Львів : Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1910. – Т. 5. – С. 1-240.

33. Франко І. Я. Зібрання творів [Текст] : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 48. – С. 58-63.
34. Цілуйко К. К. О. Павловський як мовознавець [Текст] / К. К. Цілуйко // З історії української мови : до 150-річчя «Грамматики» О. Павловського : [зб. ст. / відп. ред. В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 3-16.
35. Шерстюк Григорій Пилипович [Текст] // Українська педагогіка в персоналіях. Х-ХІХ століття : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – С. 462-468.
36. Як повстала москвофільська партія у Галичині. Причини еміграції галичан на Холмщину 1865-1867 рр. [Електронний ресурс] // Свобода. Український щоденник. – Джерзі-ситі, 1938. – С. 3. – Ч. 236 (11 жовт.), р. 46. – Режим доступу: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1938/Svoboda-1938-236.pdf>. – Загол. з екрану.

Надійшла 03.04.2013

Додаток¹
Перелік граматик української мови,
що зберігаються у фондах НБ ОНУ імені І. І. Мечникова

1. *Волошин А.* Методическа граматика карпато-русского языка для народных школ : у 2 ч. / написал Августин Ив. Волошин. – Ч. 2 : для III. и IV. классов народной школы. – Ужгород : книгопечатня акционерного товариства «Унію», 1919. – 96 с. (28-в/2576)
2. *Головацький Я.* Грамматика русского языка / составлена Яковом Головацким. – Во Львові : напечатано черенками Ин-та Ставропигиянского, 1849. – [2], 219, [3] с. (28/203)
3. *Грунський Н. К.* Украинская грамматика / Н. К. Грунский. – К. : вид-во книгарні Є. Череповецького [Тип. И. И. Чоколова], 1918. – 48 с. (28-а/109, 28-а/663)
4. *Дячан Пилип.* Методична граматика языка мало-русского / написал Пилип Дячан ... – Львів : в печатні Ставропигийського інститута, завідагель печатни Ст. Гучковській, 1865. – [4], 142 с. (28-в/2616)
5. *Залозний П.* Коротка граматика української мови : у 2 ч. / П. Залозний – К. : друк. 1-ої Київ. Друк. спілки, 1913. – Ч. 2. – 16 с. (28-в/2597)
6. *Залозний П.* Коротка граматика української мови : у 2 ч. / П. Залозний. – К. : вид-во Ів. Самсоненка, 1918. – Ч. 1. – 63, [1] с. (28-в/2591)
7. *Коцовський В.* Методична граматика руської мови для 4-класних і 6-класових / уложили В. Коцовський, І. Огоновський. – Вид. 2-е, поправл. – Львів : накладом вид-ва книжок шкільних, 1912. – 98, II с. (28-в/2545)
8. *Крымский А.* Украинская грамматика : в 2 т. / А. Крымский. – М. : Гатцук, 1908. – Т. 1, вып. 2, 6. – С. 201-545, [1] с. (28-а/943)
9. *Курило О.* Курс українського правопису : підручник для шкіл і самонавчання / Олена Курило. – [К. : друк. т-ва «Криниця», 1919]. – 157, [3] с. (28-а/114)
10. *Курило О.* Початкова граматика української мови : [у 2 ч.] / Олена Курило. – Вид. 3, випр. і доп. – [К. : друк. т-ва «Криниця», 1918]. – Ч. 1. – 60, III, [1] с. (28-а/47)
11. *Курило О.* Початкова граматика української мови : [у 2 ч.] / Олена Курило. – [К. : друк. т-ва «Криниця», 1918]. – Ч. 2. – 42, [2] с. (28-а/2664)
12. *Курило О.* Початкова граматика української мови / Олена Курило. – Варшава : друк. «Роля», Я. Бурьяна, 1922. – Ч. 1. – 60, III, [1] с. – (Сер. : Шкільна бібліотека «Атенеум»). (28-в/2622)
13. *Левицький М.* Українська граматика для самонавчання / Модест Левицький. – Вид. 2-е. – [Ромни] : вид-во «Молодик», з друк. М-ва шляхів, 1918. – 168 с. (28-в/2576, 28-в/2596)

¹ Описи видань розташовано в алфавітному порядку. У дужках після основного опису подано бібліотечний шифр/шифри книги.

14. *Мурський В.* Коротка граматики української мови для шкіл та самонавчання : Етимологія-Синтаксис / Володимир Мурський. – Вид. 3-е, поправл. – [Одеса] : накладом Е. Фесенка [Друк. Е. Фесенка, 1918]. – 93, IX, [2] с. (28-а/11)
15. *Осадца М.* Граматика русского языка / написав Михаил Осадца. – Изд. 2-е, поправл. – Во Львове : в печатни Ин-та Ставропигийского, заведатель печатни Ст. Гучковский, 1864. – VIII, 256 с. (6/31976)
16. *Осадца М.* Дра Михаила Осадцы Граматика русского языка / М. Осадца. – Изд. 3-е, пересмотр. О. Лепким и И. Онышкевичом. – Во Львове : наклад и печатня Ин-та Ставропигийского, під зарядом Стефана Гучковского, 1876. – VIII, 238 с. (28/11896)
17. *Павловский А.* Грамматика малороссийского наречия или Грамматическое показание существеннейших отличий, отдаливших малороссийское наречие от чистаго российского языка, сопровождаемое разными по сему замечаниями и сочинениями. / Сочин. Ал[ексей] Павловский. – В СПб. : в тип. В. Плавильщикова, 1818. – 114, [2] с. (28-а/13)
18. *Попович О.* Руска граматики для шкіл народних : у 3 ч. / Омелян Попович. – Пересмотр. видане тексту з року 1912. – Відень : накладом ц. к. вид-ва шкільних книжок [з друк. Кароля Горішека], 1916. – Ч. 2 : до III. читанки для 5. і 6. року науки. – 128 с. (28-в/2624)
19. *Свенціцький І.* Основи науки про мову українську / Іларіон Свенціцький. – К. : вид. т-ва «Час», [друк. Ун-ту св. Володимира Акціонер. т-ва друк. і вид. діла Н. Т. Корчак-Новицького], [1917]. – 70, [2] с. (28-а/54, 28-а/71)
20. *Синявський О.* Порадник української мови пристосований до буденного вжитку / пристосований до буденного вжитку др.-ом В. Сімовичем ; Олекса Синявський. – Харків ; Берлін ; Нью-Йорк : Укр.-америк. вид. т-во «Космос», 1922. – IX, 150, [1] с. (28-в/2554)
21. *Сімович В.* Граматики української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці / Василь Сімович. – Вид. 2-е з однінами й дод. – К. ; Ляйпціг : Українська накладня ; Коломия : Галицька накладня ; Winnipeg : Ukrainian Publishing, [1919]. – 584 с. : іл. (28-в/2650)
22. *Сімович В.* Практична граматики української мови / Василь Сімович. – Раштат : вид. т-во «Український рух», 1918. – 367, [1] с. (28-в/2637)
23. *Смаль-Стоцький С.* Руска правопись зі словарцем / уложили Степан Смаль-Стоцький і Федір Гартнер. – 3-е вид. – Вінніпег : накладом Руської Книгарні, друк. «Канадійського Фармера», 1918. – 152 с. (28/11508)
24. *Тимченко Є.* Українська граматики / Євген Тимченко. – [2-е вид.] – К. : друк. Ун-ту св. Володимира, Акціонер. т-ва друк. і вид. діла Н. Т. Корчак-Новицького, 1917. – 168 с. (28-а/23)
25. *Тимченко Є.* Українська граматики (для III і IV класи шкіл середніх) / Євген Тимченко. – [К.] : [друк. т-ва «Криниця»], [1918]. – 142 с. (28-а/359)
26. *Черкасенко С.* Початок : граматка до науки читання й письма / Склав Спиридон Черкасенко. – Вид. 3-е / з новими мал. худ. І. Бурячка. – К., Відень : т-во «Дзвін», вид-во «Українська школа» під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка, 1918. – 62, [2] с. : іл. (28-а/664, 28-а/689)
27. *Шерстюк Г.* Коротка українська граматики для школи : у 2 ч. / Григорій Шерстюк. – Вид. 4-е. – К. : Вернигора [друк. Т. Юровського], 1918. – Ч. 1. – 64 с. – (Шкільна секція ; № 3). (28-в/2565)
28. *Шерстюк Г.* Коротка українська граматики для школи : у 2 ч. / Григорій Шерстюк. – Вид. 2-е. – К. ; Відень : Вернигора, 1918. – Ч. 2. – 47, [1] с. – (Шкільна секція ; ч. 18). (28-в/2565)
29. *Шерстюк Г.* Українська граматики для школи : у 2 ч. / Григорій Шерстюк. – [К.] : Український учитель, [друк. 1-ої Київ. друк. спілки, 1913]. – Ч. 2 : Складня. – 63 с. (28-в/2656)
30. *Lewicki J.* Grammatik der Ruthenischen oder klein Russischen Sprache in Galizien / von Joseph Lewicki. – Przemysl : gedruckt in der griech. kath. Bischöflichen Buchdruckerey, 1834. – XXVI, 212, 59, [11] S. (28-а/12)
31. *Lutskay M.* Grammatica slavo-ruthena seu vetero-slavicae, et actu in montibus carpathicis parvo-russicae, seu dialecti vigentis lingvae / edita per Michaellem Lutskay. – Budae : typis Reg. Universitatis Pestiensis, 1830. – XVI, 176, [2] s. (28/214)
32. *Mitrofanowicz M.* **Praktische Grammatik der kleinrussischen (ruthenischen) Sprache für den Selbstunterricht.** Theoretisch-praktische Sprachlehre für Deutsche mit zahlreichen Übungsaufgaben, Lesestücken mit

- phonetischer Aussprachebezeichnung und interlinearer deutscher Übersetzung und einem kleinrussisch-deutschen und deutsch-kleinrussischen Wörterverzeichnis / Von Michel Mitrofanowicz. – Wien ; Pest ; Leipzig : A. Hartleben's Verlag, [1891]. – VIII, 184 S. – (Die Kunst der Polyglottie ; Th. 36). (28-a/45)
33. *Smal-Stockyj S.* Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) Sprache / von Stephan von Smal-Stockyj und Theodor Gartner. – Wien : Buchhandlung der Szevczenko Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg [Druck von Adolf Holzhausen], 1913. – XV, [1], 550 S. (28-b/2602)
34. *Wagilewicz J.* Grammatyka języka małopruskiego w Galicji / ułożona przez Jana Wagilewicza = Грамматика языка малорусского в Галиции. – Lwów : wydane w Instytucie Stauropigiańskim, 1845. – [8], XXIII, [1], 181, [1] s., 1 k. ill. (28-a/44)

О. Л. Ляшенко,

ведущий библиотекарь Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина
Тел. (0482) 34 80 11

**РЕДКИЕ ИЗДАНИЯ ГРАММАТИК УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В
СОБРАНИИ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ БИБЛИОТЕКИ**

Резюме

В статье представлена характеристика украинских грамматик, изданных в период с 1818 по 1922 г. Приведены биографические сведения касательно составителей, а также краткая история бытования экземпляров изданий. Прилагается библиографический список грамматик украинского языка, которые хранятся в фондах Научной библиотеки Одесского национального университета имени И. И. Мечникова.

Ключевые слова: украинистика, грамматики украинского языка, А. Павловский, М. Лучкай, Ф. Дячан, М. Осадца, А. Крымский, Г. Шерстюк, И. Свенцицкий, В. Симович, А. Волошин, В. Мурский.

O. L. Liashenko,

Chief Librarian
Scientific Library of the
Odesa I. I. Mechnikov National University
24, Preobrazhenska St., Odesa, 65082, Ukraine
Tel. (0482) 34 77 89

**RARE EDITIONS OF UKRAINIAN GRAMMARS IN COLLECTION OF
THE UNIVERSITY LIBRARY**

Summary

The article presents the characteristic of the Ukrainian grammars edited in 1818-1922. The paper contains short biographical data of compilers and a brief history of some copies. A bibliographic list of the Ukrainian grammars contained in the Scientific Library of the Odesa Mechnikov National University is attached.

Keywords: Ukrainian studies, Ukrainian grammars, O. Pavlovsky, M. Lutskey, P. Dyachan, M. Osadtsa, A. Krymsky, H. Sherstyuk, I. Svetsitsky, V. Simovych, A. Voloshyn, V. Mursky.